

KIRSAL YERLEŞİM TEKNİĞİ

DOĞ.DR. HAVVA EYLEM POLAT

8. HAFTA

FİZİKSEL PLANLAMA

- Araştırmacı ve bilim adamları fiziksel planlamayı değişik biçimlerde tanımlamaktadırlar. Bu tanımlar, genellikle, birbirleri ile eş anlam ve kapsama sahiptirler. Bunlardan bazıları;
- Arazi kullanımı ve planlamasının düzenlendiği bir faaliyet alanıdır (Takes, 1958). Bu tanımın kapsamı; arazinin geliştirilmesi, sulama-drenaj çalışmaları, yol yapımı, içme suyu, kanalizasyon, elektrifikasyon çalışmaları, yerleşme birimlerinin belirlenmesi, yerleşme birimlerinin planlanması, parselasyon ve işletme merkezi planlamasıdır.

FİZİKSEL PLANLAMA

- Fiziksel planlama, kent ve kır yerleşme düzenlemesi ile aynı anlamdadır (Ricci, 1969).
- Fiziksel planlama; sosyal, ekonomik ve fiziksel çevre ile kültürel ve idari etmenleri de içeren karmaşık ve farklı disiplinlerden oluşan bir konudur (Glikson, 1970).
- Kırsal alan fiziksel planlaması, ülke, bölge planı kapsamında değerlendirilmeli ve çok yönlü olarak düşünülmelidir (Alkan, 1973).

FİZİKSEL PLANLAMA

- Bütüncül kırsal planlamanın hedef olduğu toplum için daha iyi yaşama koşullarını sağlamak ve uygun bir denge kurulmasının zaman ve mekan boyutlarında realize edilmesini düzenleyen bir faaliyet alanıdır.
- Fiziksel planlama, sosyal ve ekonomik planların tamamlayıcısı ve mekanda yansıtıcısıdır.

Fiziksel planlamanın temel elemanları

- Arazi kullanım planlaması
- Altyapı planlaması
- İşletme tip, boyut ve parselasyon planlaması
- Yerleşim planlaması
- Çevre ve peyzaj planlaması

Arazi Kullanım Planlaması

- Arazi kullanım planlaması ile, ülke ve bölge düzeyindeki üretim potansiyel ve biçimleri göz önünde bulundurularak kırsal plan bölgesinde hangi alanların tarım, ormanlık, endüstri, iskan yeri, ulaşım ve diğer akım şebekeleri ve dinlenme alanları olarak ayrılacağı çalışmaları yapılır. Bununla birlikte, tarımsal alanların bitki çeşidine göre alt zonlara bölümlenebileceği de bu planlama kümesinin kapsamındadır.

Altyapı Planlaması

- Kırsal bölgenin zonlara ayrımı yapıldıktan sonra altyapının planlanması gerekir. Bununla tüm akım sistemlerinin planlanması belirtilmektedir. Sosyal ve ekonomik plan hedefleri göz önüne alınarak yol, su, elektrik, kanalizasyon sistemlerinin boyutlandırılması bu planlama kümesinin ana görevidir.

İşletme Tip, Boyut ve Parselasyon Planlaması

- İşletme tip ve genişliklerinin planlanması yerleşim planlamasının ilk noktasıdır. Buna teknik planlama da diyebiliriz. Ancak burada ekonomik planlama konuları öne çıkmaktadır. Kırsal bölge planlamasında, ekonomik planlama sürecinde uygun işletme tip ve genişlikleri belirlenir. Tek bir birimin fiziksel planlaması söz konusu ise, fiziksel planlama aşamasında da işletme tip ve genişlikleri belirlenebilir.

İşletme Tip, Boyut ve Parselasyon Planlaması

- İşletme tip ve genişliklerinin belirlenmesi;
 - İşletme avlu genişliğine,
 - İşletmede bulunabilecek yapı çeşitlerine ve boyutlarına,
 - İşletmelerin tarla parsellerine olan uzaklığına,
 - Kırsal alan istihdam sorununa,
 - Yerleşim desenine, hizmet merkezlerinin seviye ve kapasitelerine,
 - Parselasyona
- etkili olmaktadır.

Yerleşim Planlaması

- Kırsal bölgenin üretim biçimi, halkın sosyal gelişmişlik derecesi ve diğer fiziksel faktörler de göz önüne alınarak yerleşim deseninin oluşturulması ve yerleşim düzenlenmesi çalışmalarıdır.

Çevre ve Peyzaj Planlaması

- Dinlenme, spor alanları ve çevre kirliliğinin önlenmesi için gerekli tesis ve alınacak tedbirlerin düzenlenmesi çalışmalarıdır.

KIRSAL ALAN FİZİKSEL PLANLAMASI

- Yukarıda anlatılan planlama kümelerinin bir bütün olarak ele alındığında fiziksel planlamanın geniş anlamı ifade edilmiş olur. Kısaca, *kırsal bölge planlaması* diyebiliriz.

KIRSAL ALAN FİZİKSEL PLANLAMASI

- Kırsal alan fiziki planlamasının uygulanması ya boş bir alan üzerinde **yeni bir köy kurulması** ya da **mevcut bir köyün yeniden düzenlenmesi** olabilir. Planlamada, yeni yerleşime açılan alanlarda daha az zorlukla karşılaşılmaktadır.

KIRSAL ALAN FİZİKSEL PLANLAMASI

- **Önemli noktalar;**
- Köyün ve köyü teşkil eden arazinin, yolların sınırlarının belirlenmesi ve yerleştirilmesi
- Arazi kullanım yoğunluğu, işletmeler arası uzaklık, işletme tip ve büyüklükleri
- Mekanizasyon seviyesine göre trafik akışı, su, kanalizasyon, elektrik, iletişim sistemleri
- Uygulamada öncelik sırasına göre iş ve zaman programı

KIRSAL ALAN FİZİKSEL PLANLAMASI

- Yukarıda sayılan bu dört unsurun birbirleri ile ilişkili olduğu unutulmamalıdır. Kullanılacak araçlar düşünülmeden, arazinin kullanım tasarımı ve yol planlaması yapılamaz. Tarımsal ürünlerin tüketim ve işleme yerlerine taşınması, küçük yerleşim merkezlerinin daha büyük merkezlere bağlanması da gerekir.
- İşletmeler arası uzaklıklar ve yerleşme birimindeki yoğunluklar planlamada oldukça önemli olmaktadır. Yerleşme deseninin oluşmasına etki ederler. Bu nedenle tarım işletmelerinin gelişim aşamaları fiziksel planlamada göz önünde bulundurulmalıdır.

Üretim Aşamalarına Göre İşletme Tip ve Genişliklerinin Belirlenmesi

- Tarımsal aile işletmeleri ülkenin ekonomik ve sosyal gelişim süresince yapısal olarak değişim gösterirler. Bu değişimler ise fiziksel çevrede yansımaktadır. Ekonomik ve sosyal gelişimle birlikte teknolojik ve fiziksel değişimler kırsal peyzajın görünümünde devamlı bir biçimlenmeye yol açar.

Üretim Aşamalarına Göre İşletme Tip ve Genişliklerinin Belirlenmesi

- *Kırsal alanda değişim gösteren temel elemanlar;*
 - İşletme genişlikleri
 - Tarla parsellerinin yeri ve biçimi
 - İşletme merkezinin yeri, genişliği
 - İşletme – tarla arasındaki uzaklık
 - Kırsal toplumun büyüklüğü
 - Hizmet ve destekleme birimlerinin mekânsal dağılımları

1. Başlangıç Aşamasındaki İşletmeler

- Bu aşamadaki işletmelerde *kapalı bir aile ekonomisi* vardır. Tarımsal arazi, aile işgücü ve kullanılan ekipmanlara bağlıdır ve çoğunlukla da küçük boyutlardadır. İşletme merkezinin büyüklüğü de fazla değildir. İşletme ve tarla arasındaki ilişki de mevsimlere bağlı olarak değişmekle birlikte sıkı değildir.
- İşletmenin dışa açılımı zayıftır. Gereksinim duyulan sosyal ve ekonomik gereksinimler çok azdır. Araç yokluğu işletmeciyi zorlayan bir etmendir.
- Arazi üretim kapasitesinin düşük olduğu yerlerde, genellikle dağınık yerleşim deseni görülür. Bir aileyi geçindirecek işletme büyüklüğü fazladır.

1. Başlangıç Aşamasındaki İşletmeler

- Dağınık yerleşim deseninden farklı olarak, doğrusal yerleşim deseni biçimi de görülür. Bu tür yerleşmelerde konutlar bir yol ya da su yolu boyunca dizilmişlerdir. Arazileri konutlara bitişik ve arka kesimde uzanmış bir durumdadır. Özellikle Filipinler ve Seylan'da görülen bir yerleşme bişimidir.
- Diğer bir yerleşim biçimi ise toplu yerleşmedir. Çoğunlukla retim kapasitesinin yüksek olduğu yerlerde görülür. Emniyet, su yetersizliği, sosyal koşullar toplu yerleşmeyi gerektiren durumlardır. Tarım arazileri konutlardan daha uzak bir alanda bulunurlar. Konutlar ise birbirlerine çok yakın yerleşmişlerdir.

2. Çok yönlü tarımsal işletmeler

- Bu tür işletmeler hayvancılık üretim faaliyetlerine girmiştir. **Belirli bir üretim miktarı pazar için ayrılmıştır.** İşletmedeki fiziksel yapılar da üretimin türüne göre bir önceki aşamadaki işletmelere göre farklılaşmıştır. İşletme merkezi büyüklüğü artar. Hayvan yemlerinin işlendiği alanın işletmeye yakın olması gerekir. Uzaklık etmeni, bu aşamadaki işletmeler için önemli olmaktadır (Pazar ve diğer faaliyetler için).
- Bu aşamadaki işletmeler, girdi temini, üretimin pazarlanması ve kredi olanakları yönünden yeterli bir sisteme gereksinim duyarlar. Bu nedenle, yeterli hizmet birimleri ve altyapının hızla geliştirilmesi gerekir.
- Yaşam seviyesinin yükselmesi ile birlikte eğitim, sağlık ve kültürel hizmetlere olan gereksinimler de artacaktır. Bu hizmetlerin tüm ailelerin yararlanabileceği yeterli bir uzaklıkta ve kapasitede bulunması gerekir.

2. Çok yönlü tarımsal işletmeler

- Bu aşamadaki işletmelerin fiziksel planlamasında, iki karşıt görüş vardır.
 1. İşletme arazisi işletmeye bitişik olursa daha elverişli bir tarımsal faaliyet gerçekleşir. Bu düzenlemede, işletmeler ile hizmet üniteleri arasındaki uzaklık artar.
 2. Konutlar ile tarım arazilerinin birbirlerinden farklı yerde olması görüşü savunulmaktadır. Bu durumda, yerleşik alanla işlenen araziler arasındaki uzaklık artmasına karşılık hizmetlerden yararlanma daha fazla artar. Bu görüşün uygulanması ise, hayvancılık alanlarının daralmasına yol açabilir.

2. Çok yönlü tarımsal işletmeler

- Birinci görüşe göre ortaya çıkan yerleşme deseni dağınık yerleşimdir. İtalya'da toprak reformu uygulama alanlarında bu tür yerleşmelere yer verilmiştir. İkinci görüşe göre ise fazla nüfuslu toplu yerleşim desenleri ortaya çıkmaktadır. Bu şekilde aile başına düşen yatırım masraflarının (özellikle altyapı masrafları) azaltılması sağlanır. Meksika'da oldukça yaygındır.

2. Çok yönlü tarımsal işletmeler

- Her iki görüşün yararlı yönleri ele alınarak optimum bir model ortaya konabilir. Bu model, dağınık yerleşme deseni ile toplu yerleşme deseninin bir karışımından oluşur. Doğrusal yerleşim deseni bu modele örnek verilebilir. Konutlar yan yana bir yol boyunca dizilirken, işletmelere ilişkin hayvancılık ve yem alanı işletme merkezine bitişik olarak yerleştirilir. Tarım arazileri de köy içerisinde belirli bir uzaklıkta dağılabilir. Hizmet üniteleri ise merkezi bir yerde toplu olarak planlanır. Uzaklık etkisinin azaltılması için köydeki aile sayısı en fazla 100'e kadar çıkarılabilir.

3. İhtisaslaşmış İşletmeler

- Teknoloji ve bilginin geliştiği aşamada bu işletmelerin ekonomik yapılarının fiziksel yapıyı da etkileyeceği açıktır. Teknolojik gelişim bu tür işletmelerin dağınık yerleşim deseni oluşturmasını gerektirse de gelişmiş ulaşım araçları nedeniyle işletme sahibinin kendi arazisinde yerleşmesini de gerektirmez. İşgücünün tüm mevsimlere dağıtılması gerekli değildir. Tek bir tarımsal faaliyet vardır. Bu nedenle işletme merkezinin genişliği küçüktür. Üretim sonucu, tarladan doğrudan fabrikaya ya da pazara iletim gerçekleşir.

3. İhtisaslaşmış İşletmeler

- Bu tür işletmeler için toplu yerleşmelerin yararları vardır. Hizmet ünitelerine yakınlık, modern işletmecilikte önemli bir etmendir. Bu nedenle, hizmet-destek üniteleri toplu olarak, bütün işletmelere yaklaşık aynı uzaklıkta bulunmalıdır.

Sonuç

- Kırsal alanda yerleşmelerin düzenlenmesinde, sosyal ve ekonomik koşulların belirlenmesi ve bu koşullara uygun işletme tip ve büyüklüklerinin ortaya konulması gerekir. Mevcut aşamadaki işletmelerin bir üst aşamaya ilerlemelerine engel olacak her türlü kısıt çözülmeye çalışılmalıdır. Fiziksel yapının planlanması da geleceği öngörerek gerçekleştirilmelidir.